

кументи за антифашистичкиот отпор во Северна Грција и за борбата за национално и социјално ослободување на македонскиот народ од егејскиот дел на Македонија. Се осветлуваат бројни специфичности на условите; различните форми на организирање и активност; огромните напори и човечки жртви низ кои оваа борба си го пробивала патот во барањето на својот победоносен епилог. Присутен и очигледен е масовниот напор на нашиот народ од овој дел на Македонија за докажување и одбрана со аргументите на оружјето, на својот национален идентитет кој, за жал, бил непризнаван и задушван и од претежниот дел на раководните кругови на Комунистичката партија на Грција. Последниот момент е мошне значаен, како скапо платена поука и како историско искуство и не само за македонскиот народ ами и за грчкото работничко, комунистичко и демократско движење. Недоследноста на политиката на Комунистичката партија на Грција по националното прашање, посебно и на политиката спрема Македонците во Грција, автентично предадена во зборникот е поука од значење и за секое друго прогресивно движење во балкански, па и во пошироки

регионални рамки во современиот, а посебно во европскиот свет. Грчкиот и францускиот текст во тоа придонесуваат, зашто го олеснуваат неговото ползување од поширок круг на интересенти кои би се интересирале од поновата историја на Балканот.

И дотолку позначајна, како пре скапо платена поука, за нас, но и за демократска Грција, претставува антилиенистичката политика на спомнатите кругови на Комунистичката партија на Грција кога се знае дека се работи за годините 1944 и 1945, години на завршните операции и на триумфалниот поход на европските народи против фашизмот. Комунистичката партија на Грција, меѓу другото, и по македонското национално прашање ја испуштила историската шанса, борејќи се против фашистичките окупатори, да ја доведе до победоносен крај и борбата против домашната реакција во Грција.

Сето горе изложено, ги посведокува повеќестраните научни и стручни квалитети, големата политичка важност и поширокото значење на зборникот за НОБ во Егејска Македонија.

М. П.

Dr. Petar Lisičar **GRCI I RIMLJANI**, Zagreb, „Školska knjiga“ 1971, str. 574.

Издавачкото претпријатие „Школска књига“ направи еден мошне пријатен гест кога во својот издавачки опус за 1971 ја внесе и оваа књига која, како што тоа може да се види од забелешката на последната страна, е одобрена за учебник на загребското

Свеучилиште. Така, со задоволство можеме да констатираме дека, иако бавно и претпазливо, во последниве години се појавуваат, покрај долго употребуваните учебници — преводи (главно од советски автори), и дела по историја на стариот век од домашни

автори што ни ги презентираат неколку издавачки куќи во нашата земја¹). Овие потфати секако треба да се поздават и да не радуваат, пред сè, затоа што се во прашање работи од доменот на античките студии, за кои, во овој век на техниката и атомистиката, како да има сè помалку место.

Авторот на книгата ѝ е познат на македонската јавност, особено на скопските студенти и наставници по историја, со своите два поранешни учебници издадени во Скопје²).

Горниов учебник на П. Лисичар содржи, како што тоа и самиот наслов го покажува, две материи: историја на старите Грци и историја на Римјаните.

Првиот дел, односно првата книга, под наслов „Грци“ (стр. 3—237) е всушност преработен учебникот што беше објавен во Скопје 1961, година. Историјата на Грција тука е обработена во 18 глави (главите I—IV ги опфаќаат, освен Уводот, преисториското и протоисториското време; главите V—X го опфаќаат преткласичниот период; главите XI—XIV го опфаќаат класичниот период додека четирите последни глави — XV—XVIII — ја опфаќаат историјата на Македонија и елинистичкиот период). Резултатот на компарацијата, која и без да сакаме ни се наметнува, со поранешното македонско издание, излегува во полза на сегашново. Имено, загрепското издание е очистено од бројни лапсуси, растоварено од преголемиот број забелешки и општо од недостатоци што ги имаше македонското издание³).

Вториот дел на книгата „Римјани“ (стр. 241—515) има дотолку поголемо значење за нас што излегува за прв пат. Тој е разделен на 25 глави од коишто најстарата историја (преисторија и тнр. „кралски период“) ги опфа-

ќа главите I—V; периодот на републиката XI—XIV; рано царство — XV—XXII и доцнежното царство (до Одоакар) — главите XXIII—XXV.

Изнесувајќи го материјалот по хронолошки ред, авторот главно се воздржува од некакви пошироки интерпретирања и коментирања на фактите. Очигледно е дека тоа е свесно направено и спроведено низ целиот учебник, така што може да се рече дека оваа историја има повеќе карактер на еден преглед на настаните, односно фактите, околу кои и за кои конечните заклучоци и интерпретации остануваат понекогаш недоречени.⁴)

Можеби, при првиот контакт со овој учебник, читателот би се здобил со впечаток дека материјалот е изложен доста скучено; но кога книгата ќе се разгледа повнимателно, ќе се открие дека нејзината вистинска предност е токму во тоа што целата содржина, предадена во еден исклучително концизен стил, избилува со фактографски материјал.

Стегнатиот текст на историјата е дополнет со богати библиографски податоци и упатувања на изворен материјал. Мошне се корисни одбраните цитати од одделни извори (во превод, а понекогаш и во оригинал). Сè ова заедно, вака искомпонирано, ќе влијае позитивно на студентите (на коишто главно им е и наменета оваа книга), ќе ги поттикне повеќе да се заинтересираат и самите да бараат поопширни и подетални информации во соодветната литература и во изворите.

Меѓутоа, кога станува збор за литературата, се забележува дека главно е цитирана онаа што е објавена до 1960 година, а помалу од понова дата; што на места има и свои негативни последици. Така, на пример, за илу-

¹) Покрај веќе исцрпената „Историја на стариот исток“, од В. Авдиев, многу популарни кај нас со десетини беа и сèште се „Историја на стариот Рим“ од Машкин која доживеа и ново издание и „Стара Грчка“ под редакција на Струве која веќе неколкупати е препечатувана. Меѓутоа, во 1967 година се појавија две вредни работи во нашава струка од домашни автори: „Историја хеленизма“ од др. Фанула Папазоглу (изд. „Научна книга“, Београд — во вид на скрипта) и монографијата „Египат“ од Г. Новак (изд. ЈАЗУ, Загреб).

²) Тоа се „Египат у староме вијеку“ (изд. Универзитет, Скопје 1956) и „Историја на античките Грци“ (изд. Универзитет, Скопје 1961).

³) Види го приказот во Ж. А. XII, 2 стр. 432—435.

⁴) Како поизразит пример го посочувам одд; 3, гл. XVIII (стр. 418) под наслов „Галба, Отон, Вителје“.

страција на линеарното В писмо (стр. 53) земена е шемата од книгата на С. Лурие која денес веќе не задоволува со оглед на најновите резултати на микенологијата.⁵⁾ Дека не секогаш се одело во чекор со најновата литература, покажува и денес веќе неточната констатација кога се зборува за Менандровите комедии (стр. 173) дека „ни една не е наполно запазена“.⁶⁾ Но како што тоа и самиот автор во Уводот го кажува, „науката бргу напредува“ — додека подготвувањето на учебник е мачна работа која не пово­лува секогаш во една така обемна и разнородна материја рамномерно да се следи и да се исползува најновата литература.

Предноста што оваа книга ја има над странските учебници е во тоа што нејзините корисници ќе најдат тука доста податоци од историјата на нашата земја во античко време која инаку е запоставена кај странските автори. Освен тоа, и културната историја овде доби достоинство место во споредба со обемот на целата книга.

Техничката страна на книгата е на висина: убаво подврсана, со чист слог и со мал број печатни грешки,⁷⁾ таа веќе на прв поглед привлекува на себе внимание. Индексот и пописот на скратените се мошне полезни, но ќе беше уште подобро ако во индексот беа назначени и страниците, а не само главите и одделите. Меѓутоа, некои од илустрациите (од кои повеќето се пртежи) не се секогаш на онаа висина на којашто инаку е техничката обработка на овој учебник. Би било пожелно, во евентуално ново издание, тие да се сменат со поубави фотографии кога се работи за познати дела од областа на ликовната уметност.⁸⁾ И географските карти на Грција и на

Апенинскиот Полуостров што се приложени на крајот на книгата не се најдобри, особено картата на Италија на којашто дел од Брутвиј и целиот остров Сицилија недостасуваат.

Би рекла уште збор-два за транскрипцијата на грчките термини и имиња. Колебањата со коишто се среќаваме низ целиот текст покажуваат дека тешкотијата со којашто се судираат сите оние што работат во оваа струка, не е пребродена ни во српско-хрватскиот, како впрочем ни во македонскиот јазик. Иако ќе мораме уште долго време да ги толерираме нередностите кои се плод на долговековна традиција, сепак пледирам за враќање на класичниот, односно изворниот изговор, барем во зборовите за коишто е веќе вообичаена изворната форма.⁹⁾

Се разбира дека сите овие и погоре спомнатите забелешки претставуваат ситници кога се има предвид обемиот фактографски материјал што оваа книга го содржи и макотрпниот труд што се вложува во пишувањето на секој еден учебник, а за кој ретко се добива адекватно признание и награда. Затоа можеме да заклучиме дека книгата на П. Лисичар е добре дојдена во нашата средина. Студентите по историја и класична филологија, како и наставниците, не би требало да останат без овој учебник во своите лични библиотеки, а исто така и средните училишта и фило­култетски библиотеки. Тој ќе им биде добар прирачник на сите оние што ја изучуваат историјата на стариот век. На студентите и средношколците кни­гата ќе им послужи како патоказ и водач низ литературата и изворите при обработување на семинарски работи, односно теми од античката историја.

Д. П.

⁵⁾ С. Ј. Лурие, *Язык и культура микенской Греции*, Москва—Ленинград 1957.

⁶⁾ Откако е откриен папирусот со текстот на Менандровиот „*Δύσκολος*“ (во 1957. година) има обемна литература по тоа прашање на разни јазици, па и на нашите. Види ги статијата на Т. Смердел во Ж. А. XI, стр. 197—198, и Б. Стевановиќ, *Историја хеленске книжевности*, изд. „Научна књига“, Београд 1968, стр. 2 и н.

⁷⁾ Ги приведувам покрупните што треба да се коригираат: стр. 431, ред 10 место зборот „Хадријан“ треба да стои „Марко Аурелије“; стр. 476, ред 27 место „146. г.“ треба да стои „148. г.“

⁸⁾ На пр. на стр. 78, 156—158, 213, 225, 237.

⁹⁾ На пример, на една иста страница (475), едно до друго во поднасловот стои „Тракија и Дација“, иако авторот во фуснотата забележува дека е поправилна формата со „к“. Исто така нам ни пречат грчките зборови предалени со традиционалниот латински изговор (на пр. аристократија, стр. 71; плутокрација, стр. 81; демократија, стр. 83; деспотија, стр. 159; Беотија, стр. 161), дотолку повеќе што кај нас се вообичаени оригиналните грчки форми.